

Trung tướng, TS. Đỗ Lê Chi

VIỆT NAM

TRƯỚC TÁC ĐỘNG CỦA CẤU TRÚC AN NINH TẠI KHU VỰC CHÂU Á - THÁI BÌNH DƯƠNG

(Sách chuyên khảo)

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT

Chịu trách nhiệm xuất bản
GIÁM ĐỐC - TỔNG BIÊN TẬP
PGS.TS. VŨ TRỌNG LÂM

Chịu trách nhiệm nội dung
PHÓ GIÁM ĐỐC - PHÓ TỔNG BIÊN TẬP
ThS. PHẠM THỊ THINH

Biên tập nội dung: ThS. PHẠM THỊ NGỌC BÍCH
ThS. NGUYỄN THỊ HẢI BÌNH
TS. VŨ THỊ HƯƠNG
ThS. NGUYỄN THANH HƯƠNG
TRẦN PHAN BÍCH LIỄU

Trình bày bìa: LÊ HÀ LAN
Chế bản vi tính: HOÀNG MINH TÁM

Số đăng ký xuất bản: 2755-2023/CXBIPH/56-193/CTQG.

Quyết định xuất bản số: 2682-QĐ/NXBCTQG, ngày 23/8/2023.

Mã số ISBN: 978-604-57-8918-6.

Nộp lưu chiểu tháng 8 năm 2023.

VIỆT NAM

TRƯỚC TÁC ĐỘNG CỦA
CẤU TRÚC AN NINH TẠI KHU VỰC
CHÂU Á - THÁI BÌNH DƯƠNG

**Biên mục trên xuất bản phẩm
của Thư viện Quốc gia Việt Nam**

Đỗ Lê Chi

Việt Nam trước tác động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu
Á - Thái Bình Dương : Sách chuyên khảo / Đỗ Lê Chi. - H. : Chính trị
quốc gia, 2023. - 248 tr. ; 24 cm

Thư mục: tr. 237-247

ISBN 978-604-57-8746-5

1. An ninh khu vực 2. Quan hệ quốc tế 3. Việt Nam 4. Châu
Á - Thái Bình Dương 5. Sách chuyên khảo
327.597 - dc23

CTF0700p-CIP

Trung tướng, TS. Đỗ Lê Chi

VIỆT NAM

TRƯỚC TÁC ĐỘNG CỦA

CẤU TRÚC AN NINH TẠI KHU VỰC

CHÂU Á - THÁI BÌNH DƯƠNG

(Sách chuyên khảo)

(Xuất bản lần thứ ba)

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
<i>Lời Nhà xuất bản</i>	7
<i>Lời giới thiệu</i>	11
<i>Lời nói đầu</i>	15
<i>Danh mục các từ viết tắt</i>	18

Chương 1

CẤU TRÚC AN NINH TẠI KHU VỰC CHÂU Á - THÁI BÌNH DƯƠNG TRƯỚC NĂM 2010 VÀ VỊ TRÍ CỦA VIỆT NAM 20

- I- Một số vấn đề lý luận về cấu trúc an ninh khu vực và cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương 21
- II- Cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương trước năm 2010 51
- III- Vị thế chiến lược của Đông Nam Á và Việt Nam trong cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương 60

Chương 2

CẤU TRÚC AN NINH TẠI KHU VỰC CHÂU Á - THÁI BÌNH DƯƠNG TỪ NĂM 2010 ĐẾN NĂM 2020 VÀ TÁC ĐỘNG TỚI VIỆT NAM 72

- I- Vận động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương từ năm 2010 đến năm 2020 và sự tham gia của Việt Nam 73

II- Tác động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương tới Việt Nam từ năm 2010 đến năm 2020	118
--	-----

Chương 3

DỰ BÁO VỀ CẤU TRÚC AN NINH TẠI KHU VỰC CHÂU Á - THÁI BÌNH DƯƠNG ĐẾN NĂM 2030 VÀ HÀM Ý CHÍNH SÁCH ĐỐI VỚI VIỆT NAM	180
--	-----

I- Dự báo về cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương đến năm 2030 và tác động tới Việt Nam	181
--	-----

II- Hàm ý chính sách đối với Việt Nam	206
---------------------------------------	-----

<i>Kết luận</i>	231
-----------------	-----

<i>Tài liệu tham khảo</i>	237
---------------------------	-----

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Thế giới hiện nay bước vào thời kỳ thay đổi nhanh chóng với những biến đổi to lớn gắn liền với cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ tư và sự cạnh tranh gay gắt về chiến lược giữa các quốc gia. Trong bối cảnh hội nhập quốc tế sâu rộng, an ninh quốc gia của mỗi nước đều bị chi phối, tác động bởi an ninh khu vực, an ninh toàn cầu và an ninh của quốc gia khác. Trong khi đó, tình hình khu vực và thế giới diễn biến phức tạp, biến đổi nhanh chóng, sâu sắc; cạnh tranh giữa các nước lớn diễn ra quyết liệt, quy mô ngày càng rộng lớn. Đặc biệt, khu vực châu Á - Thái Bình Dương là nơi hiện diện, tập trung nhiều lợi ích và ưu tiên chiến lược của các nước lớn; là khu vực năng động, đầu tàu tăng trưởng của thế giới; là nơi tập hợp các nước nhỏ đóng vai trò chủ đạo trong các cơ chế hợp tác khu vực và cũng là nơi có nhiều “điểm nóng” phức tạp về an ninh, tranh chấp chủ quyền. Đây là địa bàn triển khai các chiến lược, chính sách quan trọng hàng đầu của các nước, điển hình là “Chiến lược Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương” (IPS) của Mỹ; “Sáng kiến Vành đai và Con đường” (BRI) của Trung Quốc; “Chính sách hướng Đông” của Nga; “Chủ nghĩa hòa bình tích cực” của Nhật Bản; “Hành động phía Đông” của Ấn Độ... Quan hệ quốc tế trong khu vực đa dạng, phức tạp, nhiều tầng nấc, đan xen với sự vận động song song của các yếu tố thúc đẩy và kiềm chế, trong đó sự tương đồng về lợi ích trước mắt và cách tiếp cận thực dụng đã hình thành hai tập hợp nước lớn đối trọng nhau, một bên là Mỹ/đồng minh, Ấn Độ và bên kia là Trung Quốc, Nga.

Việt Nam trước tác động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương

Việt Nam là quốc gia có giá trị địa - chiến lược quan trọng và giàu tiềm năng trong khu vực châu Á - Thái Bình Dương, là tâm điểm chú ý của các nước lớn về nhiều phương diện, trong đó có quốc phòng, an ninh với cả khía cạnh tích cực và tiêu cực. Sự cạnh tranh ảnh hưởng giữa các nước lớn đặt các nước trong khu vực, nhất là các nước vừa và nhỏ, trong đó có Việt Nam trước sức ép lớn, buộc phải điều chỉnh chính sách phù hợp. Những biến động về trật tự quyền lực giữa các nước lớn, với sự suy giảm tương đối của Mỹ và Nhật Bản, sự nổi lên của Ấn Độ, Nga và đặc biệt là Trung Quốc đã tạo điều kiện cho Việt Nam tiếp tục theo đuổi chiến lược đa phương hóa, đa dạng hóa trong quan hệ quốc tế, trên cơ sở đó củng cố nền độc lập, tự chủ và mở rộng hội nhập quốc tế. Mặt khác, xu hướng đa cực hóa và gia tăng cạnh tranh chiến lược giữa các cường quốc cũng tạo ra nhiều thách thức đối với an ninh và phát triển của Việt Nam. Cục diện thế giới mới tạo cho Việt Nam những thời cơ để tiếp tục nâng cao vị thế trên trường quốc tế, thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội của đất nước, nâng cao tiềm lực bảo vệ an ninh quốc gia ngày càng vững chắc, song cũng đặt ra những thách thức rất lớn cho nhiệm vụ bảo vệ an ninh quốc gia.

Để giúp bạn đọc có hiểu biết sâu sắc hơn về sự vận động và tác động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương đến Việt Nam, năm 2020, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật xuất bản cuốn sách *Việt Nam trước tác động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương* của Thiếu tướng, TS. Đỗ Lê Chi, Cục trưởng Cục Khoa học, Chiến lược và Lịch sử Công an, Bộ Công an. Cuốn sách ra mắt bạn đọc đúng vào dịp Việt Nam đảm nhiệm vai trò Chủ tịch ASEAN 2020 và Ủy viên không thường trực Hội đồng Bảo an Liên hợp quốc nhiệm kỳ 2020 - 2021. Nhận được những phản hồi tích cực từ bạn đọc,

Lời Nhà xuất bản

Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật xuất bản lần thứ ba cuốn sách với mong muốn đây là tài liệu tham khảo hữu ích đối với các nhà lãnh đạo, quản lý, hoạch định chính sách ngoại giao và đông đảo bạn đọc quan tâm.

Đi từ phân tích, làm rõ một số vấn đề lý luận về cấu trúc an ninh khu vực, cấu trúc an ninh khu vực châu Á - Thái Bình Dương trước năm 2010 và vị trí của Việt Nam, cuốn sách đi sâu phân tích, đánh giá thực trạng của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương từ năm 2010 đến năm 2020 và sự tham gia của Việt Nam, trên cơ sở đó dự báo tác động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương thời gian tới và đề xuất một số khuyến nghị chính sách.

Mặc dù lần xuất bản này được thực hiện vào năm 2023, song những nội dung được điều chỉnh, bổ sung được dừng lại trong thời gian của năm 2020 để giữ được nguyên vẹn ý tưởng của tác giả trong cuốn sách.

Trân trọng giới thiệu cuốn sách với bạn đọc.

Tháng 5 năm 2023

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT

LỜI GIỚI THIỆU

Vốn hoạt động lâu năm trong lĩnh vực đối ngoại, khi nhận được bản thảo cuốn sách *Việt Nam trước tác động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương* của Thiếu tướng, TS. Đỗ Lê Chi, tôi đã đọc liền một mạch. Trong số các công trình về đề tài này do các tác giả Việt Nam viết mà tôi từng được đọc thì đây là cuốn sách lý thú nhất bởi mấy lẽ:

Thứ nhất là, cuốn sách mang tính thời sự cao vì nó ra mắt bạn đọc đúng vào lúc an ninh thế giới nói chung và khu vực châu Á - Thái Bình Dương nói riêng đang đối mặt với nhiều thách thức nghiêm trọng; các cấu trúc an ninh chứng kiến nhiều sự chuyển dịch lớn cần được nhận diện chuẩn xác để làm cơ sở cho việc hoạch định chính sách và phương cách hành xử. Tôi cảm nhận thấy rõ rằng, nhiều suy ngẫm, đánh giá của tác giả đã đáp ứng trúng yêu cầu quan trọng này.

Thứ hai là, tác giả đã thu thập được một lượng thông tin khá lớn và đa dạng, trong đó có rất nhiều nguồn thông tin của nước ngoài. Đối với cá nhân tôi, những nội dung liên quan tới khái niệm lý luận về cấu trúc an ninh rất phong phú và hữu ích, không dễ gì tìm thấy trong các công trình cùng loại được xuất bản ở nước ta.

Thứ ba là, tác giả đã điểmlại một cách có hệ thống quá trình điều chỉnh chiến lược của các nước lớn liên quan cũng như các nước trong khu vực qua các thời kỳ khác nhau.

Điều đó giúp người đọc có cái nhìn toàn diện, mang tính hệ thống về chủ đề này.

Thứ tư là, tác giả đã đưa ra được một số hàm ý chính sách mang tính thiết thực, nhất là vào thời điểm quá trình chuẩn bị Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII của Đảng đã bắt đầu, trong đó đương nhiên có nội dung liên quan tới chính sách đối ngoại cũng như quốc phòng - an ninh, đồng thời trùng với thời điểm nước ta gánh vác trọng trách quốc tế “kép”: vừa là Chủ tịch luân phiên ASEAN, vừa là Ủy viên không thường trực Hội đồng Bảo an Liên hợp quốc.

Tóm lại, đây là một công trình mang tính lý luận và thực tiễn cao. Cuốn sách có được những ưu điểm ấy một phần liên quan tới bản thân tác giả - một sĩ quan cao cấp của ngành Công an đã làm việc lâu năm cả trên mặt trận nghiên cứu khoa học lẫn hoạt động thực tiễn.

Lòng mong muốn của tác giả nhận được ý kiến góp ý của bạn đọc nêu trong Lời nói đầu chắc rằng không mang tính “lễ tân”, vì vậy tôi mạn phép bày tỏ đôi ba ý nguyện. Ở nước ta, lâu nay khái niệm về phạm vi địa lý của khu vực châu Á - Thái Bình Dương khá khác nhau và tôi hiểu rằng, tác giả đã lựa chọn cách tiếp cận khái niệm này một cách linh hoạt để làm rõ đối tượng và phạm vi nghiên cứu. Thật ra vấn đề an ninh Thái Bình Dương đã nổi lên khi thế giới mới bước vào thế kỷ XX, khi nước Mỹ để mắt nhiều hơn tới khu vực này và Nhật Bản nổi lên như một cường quốc đưa tới cuộc chiến tranh Nhật - Nga vào năm 1905 và chiến tranh Thái Bình Dương trong Chiến tranh thế giới thứ hai. Việc điếm lại những sự kiện ấy sẽ cho ta thấy bức tranh toàn diện hơn về đề tài an ninh khu vực. Nhưng thôi, đó có thể là nội dung của công trình khác.

Lời giới thiệu

Điều mà tôi luôn trăn trở, có lẽ cũng là nỗi niềm thường trực của tác giả là, trong bối cảnh các nước lớn đều can dự sâu rộng vào cấu trúc an ninh khu vực Đông Nam Á với những tính toán khác nhau, hơn bao giờ hết ASEAN cần “gắn kết và chủ động thích ứng”, như nước ta, với tư cách Chủ tịch Hiệp hội trong năm nay đã đề xuất. Mong rằng, tác giả sẽ tiếp tục quan tâm nghiên cứu, dự liệu và có những đóng góp tích cực nhằm xây dựng chính sách hành xử tốt nhất cho ASEAN và Việt Nam trong thời gian tới.

Về phần mình tôi xin chân thành cảm ơn tác giả về công sức bỏ ra cho một công trình hết sức thiết thực và bổ ích, và mong rằng, tác giả sẽ có nhiều đóng góp mới cho sự nghiệp đối ngoại và an ninh của đất nước.

VŨ KHOAN

*Nguyên Bí thư Trung ương Đảng,
Nguyên Phó Thủ tướng Chính phủ
nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam*

LỜI NÓI ĐẦU

Sự tồn tại, phát triển và lợi ích của mỗi quốc gia phụ thuộc lớn vào môi trường an ninh của quốc gia đó, bao gồm yếu tố bên trong và yếu tố bên ngoài. Trong thời đại toàn cầu hóa, lợi ích của các quốc gia vừa tùy thuộc chặt chẽ lẫn nhau nhưng cũng va đập gay gắt hơn. Điều này tất yếu hình thành những thiết chế, cơ chế để giải quyết xung đột lợi ích nhằm duy trì môi trường hòa bình, hợp tác để các quốc gia cùng phát triển. Những thiết chế, cơ chế đó vận hành trong một khuôn khổ nhất định, thường được gọi là cấu trúc an ninh, một dạng thức hệ thống mà trong đó các cơ chế được vận hành trong sự cạnh tranh và hợp tác, cùng tạo nên những cách thức ngăn chặn các xung đột lợi ích, tạo không gian hợp tác, duy trì sự ổn định tương đối của môi trường an ninh chung, đồng thời thúc đẩy hệ thống đó vận động, phát triển phù hợp với tình hình mới, với sự thay đổi của những yếu tố chủ chốt trong hệ thống đó. Cách thức tổ chức và vận hành của cấu trúc đó tác động lớn đến hành vi của các chủ thể trong hệ thống cấu trúc.

Châu Á - Thái Bình Dương là một khu vực địa lý rộng lớn, gồm các quốc gia Đông Bắc Á, Đông Nam Á, Trung Á, Nam Á, nhóm các quần đảo ở Thái Bình Dương và vành đai các nước trong khu vực Nam Bắc Mỹ. Hiện nay, khu vực này bao gồm những quốc gia có diện tích lớn nhất thế giới (Nga, Trung Quốc và Mỹ), 4 trong số những quốc gia đông dân nhất thế giới (Trung Quốc, Ấn Độ, Mỹ và Indônêxia), 3 cường quốc

kinh tế hàng đầu thế giới (Mỹ, Trung Quốc và Nhật Bản). Về quy mô kinh tế, Tổng sản phẩm quốc nội (GDP) của 21 nước thành viên Diễn đàn hợp tác châu Á - Thái Bình Dương (APEC) chiếm 54% tổng GDP thế giới, tổng lượng hàng hóa và dịch vụ thương mại chiếm tới 44% thế giới. Chính vì vậy, khu vực châu Á - Thái Bình Dương được gọi là “Trung tâm của thế giới trong thế kỷ XXI”, hay thế kỷ XXI được dự báo là “Thế kỷ châu Á - Thái Bình Dương”, đầu tàu tăng trưởng kinh tế toàn cầu, trung tâm hợp tác và cạnh tranh chiến lược giữa các nước lớn, trước hết là giữa Mỹ và Trung Quốc. Quá trình này đang làm thay đổi nhanh chóng tương quan ảnh hưởng và trật tự quyền lực trên thế giới, làm gia tăng sự phức tạp, nhạy cảm và tính khó dự đoán của môi trường địa - chính trị, địa - kinh tế của khu vực châu Á - Thái Bình Dương.

Hiện nay, cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương vận động phức tạp. Nó đã và đang tác động trực tiếp, mạnh mẽ đến tất cả các quốc gia ở khu vực, nhất là lĩnh vực an ninh, đối ngoại. Điều này đòi hỏi các quốc gia ở châu Á - Thái Bình Dương phải có sự điều chỉnh chính sách đối ngoại một cách phù hợp để tận dụng thời cơ do tác động tích cực, đồng thời giảm tối đa thách thức do tác động tiêu cực từ cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương.

Việt Nam là quốc gia có vị trí địa - chiến lược quan trọng tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương, là thành viên có vai trò quan trọng của Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á (ASEAN) và tham gia tích cực vào các thể chế kinh tế đa phương, liên kết hợp tác an ninh khu vực. Cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương luôn có tác động trực tiếp, nhanh chóng tới Việt Nam. Việc chủ động nhận diện thời cơ, thách thức do tác động từ cấu trúc an ninh tại khu vực để đề xuất

Lời nói đầu

khuyến nghị chính sách phù hợp nhằm bảo đảm lợi ích quốc gia Việt Nam là yêu cầu, đòi hỏi cấp bách đặt ra từ thực tiễn.

Trên cơ sở nhận diện, làm rõ một số vấn đề lý luận về cấu trúc an ninh khu vực và tác động của cấu trúc an ninh khu vực đối với quốc gia, cuốn sách Việt Nam trước tác động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương đã phân tích, lý giải đặc điểm và sự vận động của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương, trong đó tập trung vào giai đoạn 2010 - 2020, từ đó đánh giá tác động của cấu trúc an ninh khu vực đối với Việt Nam trên cả ba phương diện: môi trường an ninh, không gian phát triển và vị thế quốc gia trong hệ thống quan hệ quốc tế. Cuốn sách đưa ra dự báo về các kịch bản của cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương trong thời gian tới và tác động đối với Việt Nam, làm cơ sở đưa ra một số khuyến nghị chính sách tương ứng.

Tác giả xin được tỏ lòng biết ơn chân thành trước sự quan tâm, giúp đỡ, động viên của các thầy, cô giáo, bạn bè, đồng nghiệp và gia đình, đặc biệt là người thầy, người bạn - GS.TS. Nguyễn Thái Yên Hương.

Tác giả chân thành cảm ơn đồng chí Vũ Khoan - nguyên Bí thư Trung ương Đảng, nguyên Phó Thủ tướng Chính phủ; đồng chí Thượng tướng, PGS.TS. Nguyễn Văn Thành - Ủy viên Trung ương Đảng, Thứ trưởng Bộ Công an; GS.TS. Phùng Hữu Phú - Phó Chủ tịch Thường trực Hội đồng Lý luận Trung ương, Chủ tịch Hội đồng Khoa học các cơ quan Đảng Trung ương đã đọc, góp ý, nhận xét cho cuốn sách.

Mặc dù có nhiều cố gắng, song cuốn sách khó tránh khỏi thiếu sót, rất mong nhận được ý kiến góp ý của bạn đọc để cuốn sách được hoàn thiện hơn.

TÁC GIẢ

DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT

ADMM+	Hội nghị Bộ trưởng Quốc phòng ASEAN mở rộng (có sự tham gia của các nước đối tác)
AMM	Hội nghị Bộ trưởng Ngoại giao các nước ASEAN
AM-5	5 nước ASEAN thuộc Tiểu vùng sông Mekong
ARF	Diễn đàn Khu vực ASEAN
AS-5	5 nước đảo ASEAN thuộc Biển Đông
ASEAN	Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á
ASEAN+1	Hợp tác ASEAN và từng bên đối thoại
ASEAN+3	Hợp tác ASEAN và Trung Quốc, Nhật Bản, Hàn Quốc
ASEM	Diễn đàn Hợp tác Á - Âu
BRI	Sáng kiến Vành đai và Con đường
CLV	Cơ chế hợp tác ba nước Campuchia - Lào - Việt Nam
COC	Bộ Quy tắc ứng xử của các bên ở Biển Đông
CICA	Hội nghị hợp tác và xây dựng lòng tin ở châu Á
CPTPP	Hiệp định Đối tác toàn diện và Tiến bộ xuyên Thái Bình Dương
DOC	Tuyên bố về ứng xử của các bên ở Biển Đông
EAMF	Diễn đàn Biển ASEAN mở rộng
EAS	Hội nghị cấp cao Đông Á
EU	Liên minh châu Âu
EVFTA	Hiệp định thương mại tự do EU - Việt Nam
FDI	Đầu tư trực tiếp nước ngoài

Danh mục các từ viết tắt

FTA	Hiệp định Thương mại tự do
GATT	Hiệp định chung về Thuế quan và Thương mại
IPS	Chiến dịch Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương
IMF	Quỹ Tiền tệ quốc tế
NATO	Hiệp ước Quân sự Bắc Đại Tây Dương
NDT	Nhân dân tệ
RIMPAC	Cuộc tập trận Vành đai Thái Bình Dương
RAT	Hiệp định Thương mại khu vực
SEATO	Tổ chức Hiệp ước Đông Nam Á
SCO	Tổ chức Hợp tác Thượng Hải
TPP	Hiệp định Đối tác xuyên Thái Bình Dương
USD	Đôla Mỹ
WB	Ngân hàng Thế giới
WEF	Diễn đàn Kinh tế thế giới

Chương 1

CẤU TRÚC AN NINH TẠI KHU VỰC CHÂU Á - THÁI BÌNH DƯƠNG TRƯỚC NĂM 2010 VÀ VỊ TRÍ CỦA VIỆT NAM

“Đông Nam Á là trọng điểm của cạnh tranh nước lớn, và Việt Nam nằm ở tâm điểm của trọng điểm ấy... Biết được giá trị của mình là điều rất quan trọng, nhưng điều quan trọng hơn là mình có lấp đầy được khoảng trống giữa nhận thức và hành động, có phát huy được giá trị đó trong bối cảnh, xu thế chung hay không. Điều này quyết định tương lai của Việt Nam”.

I- MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VỀ CẤU TRÚC AN NINH KHU VỰC VÀ CẤU TRÚC AN NINH TẠI KHU VỰC CHÂU Á - THÁI BÌNH DƯƠNG

1. Cấu trúc an ninh khu vực

a) *Khái niệm cấu trúc an ninh khu vực*

Cấu trúc an ninh khu vực là trụ cột của hệ thống quan hệ quốc tế, tác động trực tiếp đến lợi ích và chính sách đối ngoại của mỗi quốc gia. Cấu trúc an ninh khu vực thể hiện mối quan hệ giữa các nước trong cùng một khu vực địa lý nhằm đối phó và giải quyết những vấn đề an ninh chung. Để xây dựng khái niệm cấu trúc an ninh khu vực, trước hết cần làm rõ nhận thức về nội dung liên quan, bao gồm các khái niệm: an ninh, cấu trúc và cấu trúc khu vực.

* *An ninh*

Theo Từ điển Oxford, "*an ninh*" được hiểu là trạng thái an toàn, không phải đối mặt với nguy hiểm hay mối đe dọa nào. Ở cấp độ quốc gia, theo quan điểm truyền thống, "*an ninh*" là khả năng của một quốc gia trong việc chống lại mối đe dọa hay hành động tấn công vũ lực từ bên ngoài¹. Tuy nhiên, trong bối cảnh toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế, khái niệm "*an ninh*" trong lý thuyết chính trị quốc tế được mở rộng hơn nhiều cùng với sự xuất hiện của những mối đe dọa mới, vượt ra khỏi phạm vi biên giới một quốc gia, trở thành thách thức chung đối với hòa bình và ổn định của khu vực

1. Xem Neack, L.: "Linking State Type with Foreign Policy Behavior", In L. Neack, P. Haney & J. Hey (Eds.): *Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation*, New Jersey: Prentice Hall Humanities, 1995, p.448.

và toàn cầu. Đáng chú ý là quan điểm an ninh toàn diện với một cách tiếp cận toàn diện, tổng quan hơn đối với vấn đề an ninh trên cả ba khía cạnh, gồm đối tượng bảo vệ, các mối đe dọa và công cụ để đối phó với các mối đe dọa đó.

Theo Haftendorn, *đối tượng bảo vệ của an ninh* không chỉ giới hạn ở cấp độ quốc gia mà cần mở rộng ra nhiều cấp độ khác, từ “ cá nhân, gia đình, xã hội, quốc gia, hệ thống quốc tế và cả nhân loại”¹. Tương tự như vậy, các học giả cho rằng, *mối đe dọa đối với an ninh* không chỉ có các yếu tố quân sự như quan điểm truyền thống mà còn bao gồm cả những yếu tố phi quân sự xuất phát từ nhiều vấn đề phức tạp trong đời sống xã hội như “kinh tế, môi trường, nhân quyền hay di cư” và đáng chú ý là các vấn đề này thường có mối liên hệ và tác động qua lại lẫn nhau². Do đó, công cụ đối phó với các *mối đe dọa* này cũng đa dạng hơn nhiều, bao gồm cả công cụ quân sự, kinh tế và ngoại giao. Trong bài viết *The Concept of Security (Khái niệm an ninh)*, David A. Baldwin khẳng định: Tương tự như sự thịnh vượng, các mục tiêu an ninh có thể đạt được bằng nhiều cách thức khác nhau³.

An ninh toàn diện là quan niệm được sử dụng phổ biến tại châu Á - Thái Bình Dương. Cách tiếp cận toàn diện và bao quát này là cơ sở quan trọng để thiết lập các cơ chế hợp tác

1. Haftendorn: *The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security*, Wiley on behalf of The International Studies Association, 1991.

2. Xem Krause and Williams: *Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods*”, Wiley on behalf of The International Studies Association, 1996.

3. Xem David A. Baldwin: “The Concept of Security”, *Review of International Studies* 23, No.1, 1997, p.5-26.

Chương 1: Cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương trước năm 2010...

nhằm bảo đảm hòa bình, ổn định, cùng phát triển, tạo ra nền tảng cơ bản để định hình cấu trúc khu vực.

* *Cấu trúc và cấu trúc khu vực*

Lý thuyết về cấu trúc trong quan hệ quốc tế liên hệ mật thiết với lý thuyết về hệ thống. Hệ thống được định nghĩa là tập hợp những phần tử tương tác với nhau. Ở một cấp độ, hệ thống bao gồm cấu trúc, và cấu trúc là thành tố ở cấp độ hệ thống giúp nhận biết các phần tử đang thuộc một hệ thống, có trật tự và tương tác chứ không phải đơn thuần là một tập hợp không có mối liên kết nội tại. Theo Kenneth N. Waltz, cấu trúc là một bộ phận chủ đạo tạo nên chính thể hệ thống, được định nghĩa là *cách sắp xếp* của các bộ phận. Chỉ những biến đổi trong cách sắp xếp mới tạo ra sự thay đổi về cấu trúc¹. Nói cách khác, cấu trúc được xác định bởi sự sắp xếp giữa các đơn vị cấu thành và quy tắc của sự sắp xếp đó.

Trong chính trị quốc tế, hệ thống quan hệ quốc tế bao gồm cả chủ thể quốc gia và chủ thể phi quốc gia như các tổ chức phi chính phủ hay liên chính phủ, tuy nhiên, quốc gia - dân tộc vẫn là chủ thể chính. Cách thức sắp xếp giữa các chủ thể này sẽ hình thành nên cấu trúc định hình hệ thống quốc tế.

Khái niệm "*cấu trúc khu vực*" được xây dựng dựa trên hai nội dung cơ bản trong lý thuyết quan hệ quốc tế là "*cấu trúc*" và "*khu vực*". Trong đó, "*khu vực*" được hiểu là một phạm vi địa lý nhất định gồm các quốc gia có những nét tương đồng

1. Xem Kenneth N. Waltz: "Political Structures" (Chapter 5) in K. N. Waltz: *Theory of International Politics* (Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co.), 1979, p.79-101.

về đặc điểm tự nhiên, kinh tế, văn hóa, xã hội và như vậy, cấu trúc khu vực là *cách sắp xếp vị trí* của các quốc gia ở cùng một *phạm vi địa lý nhất định*. Vị trí của mỗi quốc gia trong trật tự sắp xếp được quyết định bởi vai trò, ảnh hưởng của quốc gia đó cũng như tương quan sức mạnh của quốc gia đó với các quốc gia khác trong hệ thống khu vực. Cách sắp xếp này được mô tả bởi thuật ngữ “*môi quan hệ*”. Mỗi quan hệ vừa thể hiện được sự tương tác giữa các quốc gia, vừa thể hiện được vị trí của chúng trong quan hệ đó. Các mô thức, dạng thức quan hệ khác nhau sẽ tạo ra những hình thái cấu trúc khu vực khác nhau. Nói cách khác, cấu trúc khu vực được hiểu là *tổng thể các khuôn mẫu, mô thức quan hệ giữa các chủ thể trong một hệ thống quan hệ quốc tế của một khu vực địa lý nhất định*. Trong đó, chủ thể quốc gia - dân tộc là chủ thể chính.

*** Cấu trúc an ninh khu vực**

Từ cách tiếp cận toàn diện về an ninh và cấu trúc khu vực, các nhà nghiên cứu đã đưa ra các định nghĩa khác nhau về *cấu trúc an ninh khu vực*. Đáng chú ý, học thuyết “*Tổ hợp an ninh khu vực*” (Regional Security Complex Theory), Barry Buzan đã đưa ra quan điểm cho rằng, trong một hệ thống quốc tế vô chính phủ, mỗi khu vực luôn tồn tại “*một nhóm quốc gia có những quan niệm và lo ngại về an ninh gắn kết chặt chẽ với nhau đến mức việc phân tích các vấn đề an ninh quốc gia của từng nước không thể tách rời nhau được*”¹, trên cơ sở đó hình thành nên các “*tổ hợp an ninh*” với những đặc điểm và sự tương tác mang tính đặc thù. Khái niệm “*tổ hợp*” của Barry Buzan

1. Barry Buzan: *People, State, and Fear: An Agenda for Security Studies in the Post-Cold War Era (2nd Edition)*, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1991, p.90.

Chương 1: Cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương trước năm 2010...

rất gần với khái niệm “cấu trúc” trong lý thuyết về hệ thống quốc tế khi nhấn mạnh đến mối quan hệ giữa các nước theo cả chiều ngang (tương tác giữa các đơn vị trong cùng tổ hợp) và chiều dọc (vị trí của các đơn vị trong tổ hợp và tương tác giữa tổ hợp thấp hơn với tổ hợp cao hơn).

Một số học giả khác như Robert Stewart - Ingersoll và Derrick Frazier cho rằng, *cấu trúc an ninh khu vực là sự sắp xếp giữa các chủ thể trong hệ thống khu vực, gồm cả các luật lệ, nguyên tắc và thể chế được xây dựng nhằm quy định sự tương tác giữa các chủ thể cũng như bảo vệ những mục tiêu và giá trị cốt lõi chung*¹. Trong khi đó, Christopher Snedden tại Trung tâm Nghiên cứu an ninh châu Á - Thái Bình Dương thuộc Viện Quốc phòng Mỹ giải thích, *cấu trúc an ninh khu vực là hệ thống các quan niệm, hành vi, quan hệ, liên minh và thể chế được các quốc gia xây dựng và phát triển để bảo đảm an ninh khu vực*².

Nhìn tổng thể, việc tiếp cận và lý giải khái niệm “cấu trúc an ninh khu vực” chủ yếu vẫn dựa trên quan điểm lý thuyết của phương Tây, theo đó: (i) Cạnh tranh quyền lực là nhân tố cơ bản, chủ đạo của việc hình thành cấu trúc khu vực, do đó các nước lớn có vai trò quan trọng trong việc dẫn dắt các thể chế khu vực và cấu trúc khu vực; (ii) Cấu trúc khu vực có mục tiêu quan trọng nhất là bảo vệ an ninh của các nước thành viên, chống lại đe dọa về vũ lực từ các chủ thể bên ngoài và thực tế cấu trúc an ninh tại khu vực châu Âu chủ

1. Xem Robert Stewart-Ingersoll & Derrick Frazier: *Regional Powers and Security Orders, A Theoretical Framework*, Routledge, 2012, p.17-18.

2. Xem Christopher Snedden: *Regional Security Architecture: Some terms and Organization*, The Daniel K. Inouye Asia-Pacific Center for Security Studies, Honolulu, Hawaii, USA, p.7.

yếu dựa trên các liên minh quân sự; (iii) Mỹ và châu Âu đòi hỏi mức độ liên kết về an ninh cao giữa các thành viên, quá trình ra quyết định thường dựa trên đa số thay vì đồng thuận; (iv) Phạm vi chủ quyền của các nước có thể bị điều chỉnh khi tham gia hợp tác trong cấu trúc khu vực.

Trong nghiên cứu quan hệ quốc tế, bên cạnh khái niệm “cấu trúc an ninh khu vực” còn có một khái niệm có nội dung liên quan khác là “trật tự khu vực”. Theo học giả Mỹ G. John Ikenberry, “trật tự” là khái niệm tương đối tĩnh, phản ánh tương quan quyền lực và lợi ích của các quốc gia trong hệ thống quan hệ quốc tế khu vực¹. Trong khi cấu trúc an ninh khu vực được định hình bởi sự dàn xếp, thỏa thuận giữa các chủ thể, thể hiện qua các thể chế, “luật chơi” nhằm giải quyết vấn đề an ninh chung thì trật tự khu vực được xem như kết quả được tạo ra bởi các “luật chơi” đó. “Luật chơi” đóng vai trò vừa là công cụ thể hiện và phát huy, vừa là giới hạn của quyền lực. Một khu vực có thể vừa có cấu trúc an ninh khu vực, vừa xác lập được trật tự, nhưng cũng có thể chỉ có một trong hai yếu tố hoặc chưa có được yếu tố nào.

Trên cơ sở kế thừa các quan niệm phổ biến về cấu trúc an ninh khu vực trong lý thuyết hệ thống quốc tế và khái niệm an ninh toàn diện đang được thừa nhận và sử dụng rộng rãi, có thể đưa ra khái niệm: *Cấu trúc an ninh khu vực là hình thái quan hệ giữa các chủ thể trong một phạm vi địa lý nhất định, thể hiện qua hệ thống các thể chế, cơ chế và thỏa thuận trên lĩnh vực chính trị - an ninh nhằm đối phó và giải quyết các thách thức an ninh chung.*

1. Xem John G. Ikenberry: *After Victory: Institutions, Strategic Restraint and the Rebuilding of Order after Major Wars*, Princeton University Press, 2001, p.23.

Chương 1: Cấu trúc an ninh tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương trước năm 2010...

Từ khái niệm trên có thể thấy cấu trúc an ninh khu vực được cấu thành bởi ba yếu tố chủ yếu là: (i) Dạng thức quan hệ thể hiện tương quan quyền lực giữa các chủ thể trong cấu trúc; (ii) Các cơ chế, khuôn khổ thể hiện cách thức vận động của quyền lực; và (iii) Các vấn đề an ninh chung và các chuẩn mực đặc trưng của khu vực.

Trong ba yếu tố trên, dạng thức quan hệ thể hiện tương quan quyền lực giữa các chủ thể giữ vai trò chủ chốt và chi phối hai yếu tố còn lại. Bản chất quan hệ có thể là hợp tác, cạnh tranh hoặc vừa hợp tác, vừa cạnh tranh và có ảnh hưởng quyết định đến hình thái cấu trúc quan hệ quốc tế của hệ thống khu vực. Về lý thuyết, chủ thể của các hình thái quan hệ này có thể là các quốc gia hoặc phi quốc gia. Tuy nhiên, trên thực tế, chủ thể chính của quan hệ chính trị quốc tế thường là quốc gia, và quốc gia càng lớn càng có vai trò quan trọng trong định hình, tác động dạng thức quan hệ ở khu vực. Theo Derrick Frazier và Robert Stewart-Ingersoll, thứ hạng quyền lực khu vực được quyết định bởi các chủ thể tham gia, đặc biệt là các quốc gia lớn, có tiềm lực mạnh vốn được gọi là các cường quốc khu vực¹. Điều này có nghĩa là các nước lớn nắm lợi thế trong cấu trúc an ninh khu vực và sẽ có xu hướng tạo ra các thể chế để bảo vệ lợi ích và lợi thế của họ.

Yếu tố cơ chế, khuôn khổ, thể chế, liên kết thể hiện cách thức vận động của quyền lực và đặc tính của cấu trúc an ninh khu vực. Theo Li Kaisheng, các thể chế hợp tác có thể chia làm 5 loại, gồm các liên minh song phương, cơ chế tạm thời, quan hệ đối tác chiến lược, thượng đỉnh đa phương và

1. Xem Robert Stewart-Ingersoll & Derrick Frazier: *Regional Powers and Security Orders, A Theoretical Framework*, *Ibid*, p.17-18.

diễn đàn an ninh¹. Khi phân tích cấu trúc an ninh khu vực cần phân tích các thể chế khu vực trên cả ba phương diện là: chủ thể của thể chế, chức năng của thể chế và nguyên tắc, “luật chơi” của thể chế. Trong một khu vực, cấu trúc an ninh không nhất thiết phải là một tổ chức duy nhất nào mà là hệ thống gắn kết ở một mức độ nhất định của các thể chế, thỏa thuận, diễn đàn đa phương và các cơ chế khác nhằm cung cấp chức năng cần thiết để duy trì trật tự và ổn định chung. Các thể chế, thỏa thuận, diễn đàn và cơ chế này cùng tồn tại, phát triển, vừa bổ sung thúc đẩy, vừa cạnh tranh lẫn nhau để định hình nên cấu trúc an ninh khu vực.

Ngoài hai yếu tố trên, cấu trúc an ninh khu vực còn bao gồm cả các chuẩn mực đặc trưng của khu vực được xây dựng thông qua các cơ chế hợp tác và những vấn đề an ninh chung trong khu vực. Các vấn đề này sẽ tác động đến các hình thức liên kết, tập hợp lực lượng cũng như chính sách hợp tác an ninh của các quốc gia cụ thể. Ba yếu tố này có mối quan hệ hữu cơ, cùng nhau định hình cấu trúc an ninh khu vực.

b) Dạng thức cấu trúc an ninh khu vực

Trong lý thuyết, các dạng thức cấu trúc an ninh khu vực được phân định theo nhiều tiêu chí khác nhau. Theo *tiêu chí về tính chính thể*, có thể phân cấu trúc an ninh khu vực thành hai loại gồm cấu trúc thống nhất, bao trùm (như ở Tây Âu) và cấu trúc còn bị phân tách, đang trong quá trình định hình (như ở châu Á). Dựa trên *tiêu chí phân cực*, có thể phân cấu trúc an ninh khu vực thành cấu trúc đa cực, cấu trúc lưỡng cực, cấu

1. Xem Li Kaisheng: “Future Security Architecture in Asia: Concert of Regimes and the Role of Sino-American Interactions”, *China Quarterly of International Strategic Studies*, 2015, Vol.1, No.4, p.557.